

VIII. A kapitalizmus korának irodalma (1848—1905.)

Alkorszakok : 1848—1849
1849—1880
1880—1905

IX. A munkásmozgalom forradalmi fellendülése korának irodalma (1905—1919.)

X. A proletárdiktatúra és az ellenforradalmi restauráció korának irodalma
(1919—1945.)

XI. A felszabadulás utáni irodalom (1945-től napjainkig.)

(Összeállította : Szauder József.)

GYÖRY JÁNOS

KARDOS LÁSZLÓ VÁLOGATOTT MŰFORDÍTÁSAI RÓL*

Különbséget szoktunk tenni színész és színész között s úgy mondjuk, hogy az egyik önmagát játssza minden szerepében, míg a másik a szerep közvetítője, szolgája. Hasonló ellentét jellemzi a műfordító két típusát is : költő az egyik, interpretátor a másik. Önnön lírája színeire fokozza fel vagy le a verset az előbbi, amidőn kénye-kedve szerint válogat az idegen anyagban, közvetít az utóbbi, amidőn alázattal rendeli alá magát a tolmácsolt műnek. A két típus persze keveredhet ugyanabban a költőben. A Baudelaire-fordító Babits csak a maga érzelm- és formavilágát ápolta az idegen műben, míg a Dante-fordító Babits csak a művet tolmácsolta, azt a művet, amelyben tudósként mélyedt el.

A másban is csak önmagát imádó polgári típus helyébe szocialista kultúránk a tolmácsfordító művészt iktatja, aki ilyen módon a fordítást nem öncélként úzi, hanem népek tolmácsává válik, közösségekért él, testvér-népekért munkálkodik.

A nagy szerepek így rendeli alá magát Kardos László, amidőn gazdag műfordítói gyakorlatában a feladathoz igazodik, művészi rátermettségével, művelt ízlésével legjobb hagyományaink folytatójaként és oly sokoldalúsággal, melyhez foghatót polgári korszakunk fordítás-irodalma alig ismer. Sokoldalúságát nemcsak a nagy terület, népek és nyelvek sokfélesége mutatja, hanem az a hatalmas időbeli távlat, melyet több évtizedes műfordítói pályája befutott. Terjedelmes kötete Sophokleستől Tyihonovig válogat s azon túl is, a legfiatalabb grúz, bolgár, szlovák, albán és lengyel líra legszebb darabjaiból.

Szép és színes kötetével kapcsolatban, melynek nem egy verse máris a tömegek szívéhez nőtt, egyetlen elvi természetű kérdést szeretnék megvizsgálni, amely úgy érzem, fontosabb most, mint a részletekbe menő elemzés. De nem is volna itt hely a gazdag anyag beható taglalására. Pedig egy sereg izgató filológiai kérdés merül fel több fordítása kapcsán, olyan is, amilyennel szakirodalmunk még egyáltalán nem foglalkozott. Így többek közt a művészi próza kérdése, azé a metrikailag és ritmikailag tagolt prózáé, melynek bemutatására Kardos egy remekül lefordított Livius-részletet közöl. A francia próza még az élőbeszédben is művészileg megformált próza, a verstől legfeljebb rímtelenségében különbözik. Nem véletlen, hogy a franciák foglalkoznak legtöbbit ezzel az íróink számára feltétlenül hasznosítandó jelenséggel, amelynek magyar ága még feldolgozásra vár. Kardos László kötetének művészi és elvi értékét bizonyítja, hogy nem egy ehhez hasonló és az irodalom egészét érintő gondolatsort indít meg. Ezúttal csak a legfontosabbal kívánunk foglalkozni.

A fentebb vázolt nézetet a polgári és a szocialista fordítóról nagyjából Kardos László is magáévá teszi a kötethez írt utószavában. Sőt, világosan kimondja : a műfordítás lényegét abban pillantja meg, hogy az »valamely népről hírt hoz egy másik népnek«. Egyéb céljai a műfordításnak szerinte csak ezen főrendeltetése mellett lehetségesek. »Az irodalmak történetében ismerünk műfordításokat, amelyek arról nevezetesen, hogy segítettek fejlődésében egy-egy pangó vagy nehezen induló irodalmat. A műfordítás néha műfaji és formai tanulságokkal, újszerű témákkal gazdagítja a befogadó irodalmat, néha a nehézkes, merev nyelvet készleti frissítő tornára, finom hajlékonyságra. Olykor termékeny eszmék sarjadzását segíti, olykor csak az idegenre kíváncsi sznobok dekadens szomjúságát elégíti ki. Van úgy, hogy a fordítás mindössze a fordító életveg, öncélú játéka«. (402. l.)

Nos, a fordításirodalom múltbeli szerepének éppen legfontosabbikáról feledkezik meg Kardos László s vajon nem éppen a leghaladóbb európai hagyományról? A mű (akár

* Szépirodalmi Könyvkiadó Budapest, 1954.

fordítás, akár eredeti), amely egyik népnek hírt visz a másiktól s ezen felül semmi emelkedettebb funkciót nem tölt be, nem irodalmi mű még. A legjobb esetben olvasmány, de nem örök értéke a költészetnek s a legtöbbször nem egyéb mint pusztá dokumentáció. Mai fordítás-irodalmunk nagyjából ilyen jellegű, közönségünk is ilyenként fogadja: irodalmi életünk információs rovata.

A műfordítás igazi haladó hagyománya, bármily furcsán hangzik, nem a Kardos László követelte mondanivalóbeli hűségben, hanem a hűtlenségben rejlik. Csak a fordító, hirdeti egy olasz közmondás. Il traduttore traditore. Nem is az általunk agyonsematizált és iskolás tartalom és forma egyensúlyában vagy egyensúly-bomlásában keresendő a mű problematikája, hanem egészen másutt. Irodalom akar-e lenni a fordítás vagy dokumentáció? S ha irodalom igényével lép fel, akkor az eredetiség rangjára kell emelkednie.

Vajon melyik népről adott hírt az Osszián-ciklus másfélszázaddal ezelőtt a polgári racionalizmus kátyújába jutott Európának? Téren és időn kívüli hőskorról, alig meghatározható régi dicsőségről szolozmázott, lírával áttüzesített, de alig rögzíthető epikus mondani-valójával, exotikus neveinek mágiájával, lelkendező tájképeivel. Elgomolygó pillanatfelvételei a klasszicizmus merev formáit bomlasztották végtelenné, komplex motívumai az egész európai romantikát segítették hozzá a világirodalom utolsó nagy kísérletéhez; visszatalálni a művészet osztatlan ősforrásához, ahol a műfajok még nem váltak el egymástól, a próza vers még, a vers pedig próza, az ember még egy a természettel, a leírás a cselekménnyel.

És ugyanez a romantika fedezi fel Dantét, szólaltatja meg Shakespeare-t a kontinensen, de legkevésbé sem az olaszt vagy az angolt látja bennük. Sőt, mégcsak nem is az igazi Dantét, és korántsem az igazi Shakespeare-t. Hanem önmagát, önnön romantikus énjét, helyesebben azt, ami abból hiányzott még, de szervesen beleillett. Egyetlen Shakespeare-fordításunknak sem volt oly termékeny hatása a magyar lírára, mint Vörösmarty bűbajos Lear-jének, mely mindmáig fordításiirodalmunk csúcspontja. Pedig nagy a valószínűsége, hogy Vörösmarty nem is angolból fordította s egy mai kontrollszerkesztő kritikáját semmiképpen sem állta volna ki.

S vajon hírt hozott-e a XIX. századi orosz regény az orosz népről Európának? Kétségkívül igen. De ezt a híradást hitelesebb művek jobban végezték el, mint Gogol, Turgenyev és Tolsztoj művei. Az orosz regény hivatása messze túlnőtt a pusztá információ keretein s aki hatását ismeri, joggal kérdezheti: vajon egyáltalán képes lett volna-e Európa 1850 után regényt írni, ha nem áll mögötte az orosz irodalom?

Itt kell megpillantanunk a műfordítás központi szerepét: az idegen remekmű behatolását és erjesztő hatását kell lehetővé tennie, a műremek diktatúráját. S ha e remekmű még nem született meg, a fordítás-irodalomnak már akkor is egyengetnie kell a várva-várt nagy mű útjait. A múltból elsősorban ilyen tanulság vonható le s helytelen volna mindezt nem tekinteni haladó hagyományunknak.

Az irodalmakat elsősorban a remekmű diktatúrája viszi előre, ez fejleszt ízlést, változtat szemléletmódot, gerjeszt rajongást, képzeletet. A meglepetésként megjelenő remekmű, a nem várt és nem sejtett Vörösmarty-féle Lear- király, a Babits-Tóth Árpád-Szabó Lőrinc-féle Baudelaire, Bérczy Károly Anyeginje ezt a szerepet vitték és szerves tartozékaivá váltak nemzeti irodalmunknak.

Mi is biztosak vagyunk abban, amit Kardos László önmagáról érez: most nyílnak meg műfordító tervei és képességei előtt a legszebb távlatok. Fordítás-kötete egyik legkedvesebb ajándéka felszabadulás utáni könyvtermésünknek. Kívánjuk, hogy művészetének delelője a nem sejtett remekmű legyen, csak másodsorban tolmácsolás és mindenek fölött reveláció. Erre a rejtélyes pillanatra van szükségünk, amely ha elmarad, elmondhatjuk a költővel: »Csak egy lény hiányzik és minden néptelen«.

KARDOS LÁSZLÓ

NÉGY ÉSZREVÉTEL GYÖRY JÁNOS CIKKÉR E

Györy János szép cikkével sok mindenben egyetértek. Néhány ponton azonban ellent kell neki mondanom.

1. Azt irtaim könyvem utószavában, hogy a műfordítói gyakorlat feladata és jelentősége időnként módosul, de az a mozzanat, hogy a műfordítás valamely népről hírt hoz egy másik népnek, a művészi alkotásnak ebben az ágában mindig valamelyek látszik. Györy János ehhez a mondathoz ezeket a megjegyzéseket fűzi: »A mű... amely egyik népnek hírt visz a másiktól s ezen felül semmi emelkedettebb funkciót nem tölt be, nem irodalmi mű még...«